

VEFEYÂT-I AYVANSARÂÝÎDE BAYRAMÎ ŞAİRLER/ŞEYHLER*

Bayrami Poets/Sheiks in Vefeyat-ı Ayvansarayı

Ramazan EKİNCİ**

ÖZET

Kuruluş tarihi bakımından tarikatlar arasında bir sıralama yapıldığında, Bayramîlik diğerk tarikatlara nazaran (Kâdirilik, Sühreverdîlik, Rufâîlik, Mevlevîlik vb.) sonlarda yer alacaktır. XV. asırda Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir mutasavvıf (Hacı Bayram-ı Velî) tarafından kurulmuş ilk Türk tarikatı olan Bayramiyye, daha kurucusunun sağlığında Ankara ve çevresinde yaygınlık kazanmıştır. Şüphesiz bunda, dönemin Osmanlı padişahları Sultan II. Murad ile önemli ilişkiler tesis eden Hacı Bayram-ı Velî ve Fatih Sultan Mehmed ile yakın münasebetlere sahip, Türk-İslâm tarihinin mühim olaylarından 1453 yılındaki İstanbul kuşatmasında, fethi müjdeleyen ve Hz. Peygamber'in sancaktarı Ebû Eyyûb-i Ensârî'nin kabrini firaseti vasıtasıyla tahmin eden Akşemseddin'in payı büyüktür. Daha sonraki asırlarda Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde etkin olan bu tarikat, zaman içinde önemli şeyhlerin adıyla anılan çeşitli şubelere ayrılmıştır.(Şemsiyye, Celvetiyye, Tennûriyye, Himmetiyye vb.)

Tasavvufî Türk edebiyatının muteber şairlerinin bir kısmı, Bayramî tarikatına mensuptur. Şairlerinin dili itibariyle divan şiiri ile halk şiiri arasında gösterilebilecek bu şairler, bahis konusu tarikatın mühim simaları içinde yer almaktadır. Biyografi alanındaki çalışmalarıyla tanınan XVIII. asır nâsirlerinden Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin B. İsmail, çoğunluğunu muhtelif tarikatlara mensup şeyhlerin teşkil ettiği *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, *Tercüme-i Meşâyihîn* ve *Tezkire-i Ayvansarâyî* gibi isimlerle anılan eserinde, Bayramî olduğunu bildirdiği şuarânın hayat hikâyelerine de yer vermiştir. Bu yazıda, söz konusu eser incelenerek biyografilerine değinilen Bayramî şeyhler hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bayramîlik, Bayramî Şeyhler-Şairler, Biyografi.

* Bu makale, 9-10 Ekim 2010 tarihlerinde Manisa'da yapılan *II. Uluslararası Mevlânâ ve Tasavvuf Gelenegi Sempozyumu*'nda sunulan "*Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de Meşâyih-i Bayramiyye*" adlı tebliğimizin, çeşitli ilâvelerde bulunularak gözden geçirilmiş hâlidir.

** Arş. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ABSTRACT

When they are put in chronologic order according to their foundation dates, Bayramilik is in the last places among other dervish orders (Kâdirilik, Sühreverdilik, Rufâilik, Mevvelilik etc.) The first Turkish order Bayramiye which was established by a sufi (Hacı Bayram-ı Veli) who was born and raised in Anatolia in 15th century, became common in Ankara and neighborhood even when its founder was alive. Hacı Bayrami Veli who had good relationship with Ottoman sultan Murat II of the period and Aksemseddin who with his perception found the tomb of Ebû Eyyüb-i Ensârî who was the flag bearer of Hz. Muhammet in the surround of Istanbul which is important in Turk- Islam history in 1453, have a great impact upon its being common. In the following years this order being effective in many regions of Ottoman territory, divided into branches remembered with the names of important sheiks in time. (Semsîyye, Celvetiyye, Tennuriyye, Himmetiyye etc.)

Some of the respected poets of Sufistic Turkish Literature are the members of Bayrami order. These poets, whose poetic languages are in a place between Ottoman Poetry and folk poetry, are among the important people of this order. 18th century prose writer Ayvansarayî Hafız Huseyin B. İsmail, who is known for his biography studies, mentioned to the life stories of poets who were Bayrami in his books -which include sheiks of important orders- such as Vefeyat-i Ayvansarayî, Tercume-i Mesayihin and Tezkire-i Ayvansarayî. In this article, the mentioned works will be analyzed and information about Bayrami sheiks whose biographies were mentioned will be given.

Key Words: Religious Order of the Bayrami, Bayrami Sheiks-Poets, Biography

GİRİŞ

Osmanlı Devleti asırlarında yaşamış önemli şahsiyetlerin biyografileri araştırılırken müracaat edilecek kaynakları, söz konusu kişilerin büyük ölçüde meslekleri (hattatsa *Menâkıb-ı Hünerverân*, *Tuhfe-i Hattâtîn*; kâtipse *Devbatü'l-küttâb*; şeyhülislâm- sa *Devbatü'l-meşâyih* ve zeylleri, nakibü'l-eşrâfısa *Devbatü'n-nükâba*, sadrazamsa *Hadikâtü'l-vüzerâ*, *Sefînetü'l-vüzerâ*; müderris ise *Şakâiku'n-Nu'mâniyye* ve zeylleri vb.), şair olup olmadıkları (*tezkiiretü's-şu'arâ* türündeki eserler), herhangi bir tarikatın mün- tesiplerinden olup olmadıkları (belli tarikatların mühim zatlarını anlatan eserler *Sefîne-i Neftise-i Menleviyye*, *Sefîne-i Evliyâ*, menâkıbnâmeler vb.) ve medfun olduğu şehirler (şehir monografisi hüviyetindeki *Ensü'l-müsâmirîn*, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* vb.) vb. etkenler belirler. Yukarıdaki zikredilenlerin dışında, başlangıçta tarih kitapları- nın alt bölümü iken sonradan müstakil hüviyet kazanan vefeyâtnâmeler de hâl tercümelere hususunda, müracaat edilecek kaynaklar arasında ilk sıralarda yer alır.

“Vefeyât” Arapça bir kelime olan ve “ölüm, ölme” mânâlarına gelen “vefât”ın çokluk şeklidir. Klâsik Türk edebiyatı türlerinden olan vefeyât; ünlü kişilerin hayatları hakkında verilen kısa bilgiden sonra o kişilerden kimilerinin yalnız ölüm tarihlerini ve defnedildikleri yerleri, kimilerinin ölüm tarihleriyle birlikte “nasp, nakil ve azil” tarihlerini bildiren eserlerdir.¹

¹ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 2008, s. 422. Ayrıca Vefeyâtlar hakkında geniş bilgi için bakınız age, s.422-426.

Türk biyografi tarihinin önemli sîmâlarından olan, XVIII. asır yazarlarından Ayvansarâyî Hafız Hüseyin B. İsmail² (ö. 1201 / M. 1787) tarafından kaleme alınan *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* adlı eser müellifin vefeyât türündeki iki eserinden biridir. Bu iki eserden ilki *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâbîr-i Ricâl*'de Osmanlı padişahları ve önemli devlet adamları söz konusu edilmiştir.³ Müellifin ikinci vefeyâtı ise kaynaklarda *Vefeyât* adıyla bildirildiği gibi bazı kütüphane fişlerinde veya yazmalarda *Tercümetü'l-Meşâyih*, *Tezkire-i Ayvansarâyî*, *Tezkire-i Meşâyih* gibi adlarla anılmaktadır. Bu adlandırmada şüphesiz bahis konusu edilen şahısların büyük çoğunluğunun herhangi bir tarikatın müntesibi olması önemli etkindir. Es'ad Efendi 1375 numarada kayıtlı nüshanın derkenarında, eserin mutasavvıflarla alâkasından hareketle yazılmış olduğunu düşündüğümüz tarikatların isimlerini ihtiva eden şu manzume yer almaktadır:

Budur on iki ʔarîḳ-ı şūfiyān ey müstefiz
Müstefiz ol erenleriñ şöretinden ol ‘azîz

Naḳşbendî Kâdirî vü Şazelî vü Mevlevî
Gülşenî Sa’dî Rifâ‘î Ḥalvetî vü Bedevî

Celvetî Bektâşî Bayramî şayılsın bi’t-tamām
Serlerinden eyle istimdād u meded iltizām

Ba‘zılar der ki şayılmaz Bedevî Şazilî
Edhemî Veysi bedeldir lîk eṣaḥdır evveli

Ayvansarâyî, bu vefeyâtında ise ünlü şeyhler, bilgin ve şairlerin hayatlarından, bu arada şiir yazar dört Osmanlı padişahı (Sultan III. Mehmed, Sultan I. Ahmed, Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed) ve beş şeyhülislâmdan (Şeyhülislâm Ahmed Efendi, Şeyhülislâm Yahya Efendi, Şeyhülislâm Ahî-zâde Hüseyin Efendi, Şeyhülislâm Sunullâh Efendi ve Şeyhülislâm Aziz Efendi) kısaca söz ettikten sonra ölüm tarihlerini ve nereye gömüldüklerini bildirir. Kimi hallerde ölüm tarihlerini belirlemek üzere ebcedle bazı ibareleri kullanarak tarih düşmüştür; fakat her ebcedle verilen tarihten sonra da rakamla tarihini yazmayı ihmal etmemiştir. Meselâ Hacı Bayram Velî'nin ölüm tarihini *el-ḥaber* الخبر 833 [1429-1430] tamlamasıyla belirtmiştir. Ayvansarâyî'nin ekseriyetini meşâyihin teşkil ettiği *Vefeyât*'ının bugün tespit edilen dört nüshası bulunmaktadır.

1. İstanbul Arkeoloji Müzesi, 1107
2. Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi, 1375,

² Hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Günay Kut-Turgut Kut, "Ayvansarâyî Hafız Hüseyin B. İsmail ve Eserleri", *Tarih Dergisi*, Sayı :XXXIII, (Mart: 1980/81), İstanbul: 1982,s. 401-439; Semavi EYİCE "Hüseyin Ayvansarâyî", *DİA*, 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 528-530.

³ Bkz. H. Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâbîr-i Ricâl* (haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

3. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane TY, 2464,
4. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşâkî Tekkesi, 365⁴

Yukarıda buldukları kütüphaneler belirtilen dört nüshadan hareketle Bayramîye tarikatına mensup şeyhler hakkında bilgi vermeye çalışılacaktır.

Anadolu'da Kurulmuş Bir Tarikat: Bayramîlik

XV. asırda Hacı Bayram Velî (ö. 833/1429-30) tarafından Ankara ve çevresinde kurulan Bayramîye Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir mutasavvıf tarafından kurulmuş ilk Türk tarikatıdır. Daha kurucusunun sağlığında Ankara ve çevresinde büyük bir yaygınlık kazanmış olan bu tarikatın tam olarak kuruluş tarihi belli değildir ancak Hacı Bayram-ı Velî'nin, şeyhi Hamîdüddin'in Aksaray'da vefatından sonra Ankara'ya dönüp irşat faaliyetine başladığı 815 (1412) yılını Bayramîye'nin kuruluş tarihi olarak kabul etmek mümkündür. Bu tarihten itibaren II. Murad tarafından Edirne'ye çağırılmasına kadar geçen süre tarikatın kuruluş dönemi sayılabilir. Hacı Bayram II. Murad'ın tahta çıkışından (824/1421) sonraki yakın bir tarihte Edirne'ye çağırılmış olabileceğine göre bu dönem 1412- 1422 olarak kabul edilebilir.

Hacı Bayram'ın Edirne'ye niçin çağırıldığı konusunda kaynaklarda bilgi yoktur. Sarı Abdullah Efendi, mürit ve mensupları kısa sürede büyük bir artış gösteren Hacı Bayram'ın halkı sapıklığa sevkettiği öne sürülerek padişaha şikâyet edildiğini söyler. Bu iddianın Hacı Bayram'ın silsilesinin Erdebil sûfilerine ulaşıyor olmasından kaynaklandığını düşünmek mümkündür. Zira Erdebil sûfilerinde görülen Şîlik temayüllerinin Anadolu coğrafyasında büyük yaygınlık kazanan Bayramîye tarikatında da olması ihtimali, Osmanlı için Anadolu'da sağlanmaya çalışılan siyasi birliğin ve düzenin bozulması demektir.

Sultan II. Murad Edirne'de Hacı Bayram-ı Velî ile görüşünce, hakkındaki söylentilerin doğru olmadığını anlamış; onun büyüklüğünü kabul etmiş ve Ankara'ya dönmesine izin vermiştir. Ayrıca Bayramîye mensuplarından vergi alınmamasını emretmiştir. Edirne'de Hacı Bayram adına bir mahalle ve zaviye ile çeşitli vakıflar da kurulmuştur.

Hacı Bayram'ın Ankara'ya dönüşünden ölümüne kadar geçen yaklaşık on yıllık süre Bayramîye'nin devlet nezdinde meşruiyet ve itibar kazandığı ve Sünnî temeller üzerinde gelişmesini tamamladığı dönem olmuştur. Bayramîler'in vergiden muaf tutulmaları yüzünden Ankara ve çevresinde vergi toplanamaz hale geldiğinin II. Murad'a haber verilmesi, padişahın da Hacı Bayram'dan kaç müridi olduğunu

⁴ Günay Kut,, "Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüshaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî" *Türklük Bilimi Araştırmaları* Volume 24/III,2000, s.151-154.

Bundan sonra makale boyunca Arkeoloji Müzesi 1107'de kayıtlı nüsha A, Es'ad Efendi 1375'teki nüsha E, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane TY 2464'teki nüsha İ ve Uşşâkî Tekkesi 365'te kayıtlı nüsha A kısaltmalarıyla gösterilecektir. Kurulan tenkitli metin tarafımızca hazırlanan *Vefeyât-ı Ayvansarayî* adlı eserden iktibas edilmiştir. Nüsha farkları için bahis konusu esere bakılabilir.

kendisine bildirmesini istemesiyle ilgili meşhur menkıbe Bayramiyye'nin bu yıllardaki yaygınlık derecesi hakkında fikir verecek niteliktedir.

Hacı Bayram'ın vefat ettiği XV. yüzyılın ilk yarısında Bayramiyye Ankara dışında Beypazarı ve Göynük'te Akşemseddin ve Ömer Sikkînî, Gelibolu'da Yazıcıoğlu Mehmed ve kardeşi Ahmed Bıcan, Balıkesir'de şeyh Lutfullah, Bursa'da Akbıyık ve Hızır Dede, Lârende'de İnce Bedreddin, İskilip'te Muslihuddin Halife, Bolu'da Uzun Selâhaddin ve Molla Zeyrek, Kütahya'da şair şeyhî adlı halifeleri tarafından temsil ediliyordu.⁵

Hacı Bayram'ın vefatından sonra Bayramiyye iki büyük kola ayrılmıştır. Tarikat mensuplarının bir kısmı Bursalı Ömer Dede'ye uyup zikir ve vird gibi şeylerden, hususî kisveden hatta topluluk yerleri olan tekkelerden bile feragat ederek Melâmî adını almışlardır.⁶ Konuyla ilgili araştırmacılara göre asıl Bayramiyye, tarikat mensuplarını irşat göreviyle bulunduğu Beypazarı'ndan Ankara'ya gelerek şeyhinin vasiyeti gereği onun teçhiz ve tekfinini yapıp cenaze namazını kıldıran Akşemseddin tarafından sürdürölmüştür. Akşemseddin'in kurduğu Bayramiyye şubesine şemsiyye-i Bayramiyye adı verilmiştir. Bayramî – şemsilik, Akşemseddin'den sonra halifelerinden Kayserili İbrahim Tennûrî (ö. 887/1482) döneminde Tennûriyye adını almış; bu şube Tennûrî'nin şeyh Ali, şeyh Lutfullah ve şeyh Kasım adlı oğullarıyla şeyhülişlâm Ebüssuüd Efendi'nin babası İskilipli şeyh Muhyiddin Yavsî (ö. 920/1514) tarafından sürdürölmüştür. şeyh Kasım'ın halifesi Mecdüddin İşâ'nın müridi İlyas Saruhânî'ye (ö. 967/1559) Tennûriyye'nin İseviyye şubesi nisbet edilirse de bu şube devam etmemiştir.

Tarikat silsilesi dört kişi vasıtasıyla Akşemseddin'in Hamza şâmî adlı halifesine ulaşan Bolulu Himmet Efendi (ö. 1095/1684) Bayramiyye'nin Himmetiyye şubesinin kurucusudur. Bayramiyye son dönemlere bu şube vasıtasıyla ulaşmıştır.⁷

***Vefeyât-ı Ayrıansarâyî* de Bayramî şairler/şeyhler**

Vefeyât-ı Ayrıansarâyî de bahis konusu edilen şahıs ekseriyetinin çeşitli tarikatlara mensup şeyhlerin oluşturduğu bildirilmişti. Büyük kısmı Mevlevî ve Halvetî tarikâtı müntesibi şeyhler/şairlerin yer verildiği eserde, Nakşbendî, Celvetî, Kâdirî, Gülşenî, Uşşâkî ve Bayramî tarikâtlarında postnişinlik yapmış kimselere de değinilmiştir. Adı geçen eserde yaptığımız tarama sonucunda tespit edilen Bayramî şeyhler/şairler sırasıyla şunlardır:

1. Hacı Bayram-ı Velî,
2. Eşrefoğlu Rûmî,
3. şeyh Akşemseddin,

⁵ Fuat Bayramoğlu - Nihat Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, 5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, s. 269; Ayrıca Bayramî tarikâtı silsilesi için bkz. Bandırnalızâde Ahmed Münib, *Mirâtü't-Turûk*, Dersaadet: 1306, s. 27-28.

⁶ Abdölbaki Gölpınarlı, "Bayramiyye", *İA*, 2, Eskişehir: MEB Yayınları, 1997, C.2, s. 424.

⁷ Fuat Bayramoğlu - Nihat Azamat, agm, s. 270.

4. Derviş Himmet Efendi,
5. Şeyh Abdullah Efendi,
6. Şeyh Seyyid Abdüssamed Efendi,
7. Abdüşşekûr Efendi,
8. Şeyh Mehemed Üftâde Efendi,
9. Şeyh Seyyid Osmân Hâşimî,

Ayvansarâyî'nin eserinde biyografisine yer verilen ilk Bayramî şair, Hacı Bayram-ı Velî'dir. Şeyhin doğum yerini, aldığı eğitimi ve intisap ettiği mutasavvıfı bildirdikten sonra vefâtına düşürülen tarihi ve en meşhur ilâhilerinden birinden bir mısra örnek verir. Eserde, Hacı Bayram-ı Velî ile ilgili verilen bilgiler bugünkü mevcut malumât ile örtüşmektedir. Hacı Bayram-ı Velî hakkında eserde şu bilgiler mevcuttur:

“Hâcî Bayram-ı Velî Kıddise Sırruhu

Hâcî Bayram-ı Velî, Anka'ra'da Şolfaşol demekle ma'rûf kıaryedendir ki Çubuğ Şuyu'na kıarıbdır. 'Ulûm-ı şer'iyeye vü 'akliyyede mahâret peydâ eyledikten şoñra Anka'ra'da müderris olmuş idi. Ba'dehu terk edip Şeyh Hâmid-i Akşarâyî kııdmetine vâşıl-ı kıılâfetle bekâm olmuşdur. *الخبر el-Haber 833* [1429-1430] târihinde dârü'l-bekâyaya kııhlet edip anda defn olunmuşdur. Kıabri ma'rûfdur. İlâhiyyâtı vardır. Ez-cümle:

Çalabum bir şâr yaratmış iki cihân arasında

Bu ilâhî, ma'rûf kııftelerindedir.

(A 3b, E 2b, İ 13-14, U 1b)''⁸

Vefeyât'ta, Bayramî şeyhi olarak gösterilen ikinci kıışı Eşrefoğlu Rûmî'dir. Şair hakkında şunlar aktarılır:

“Eşref-zâde Rûmî Kıddise Sırruhu

Eşrefoğlu Rûmî eş-Şeyh es-Seyyid 'Abdu'llâh Efendi. Hâcî Bayram'ın kendinden inâbet edip ve dâmâdı olup şeyhiniñ emriyle Şeyh Hüseyn-i Hamevî'ye varıp tekmîl-i sülûk eyledikten şoñra yine Hâcî Bayram-ı Velî'ye gelip kıılâfetle şeref-yâb olmuşdur. İznîk'de tavaştun edip *تبجيل جنات tebci'l-i cennât 889*⁹ târihinde anda vefât eylemişdir. Nesli hâlâ bâkîdir. Dîvân-ı ilâhiyyâtı olup andan niçe kııfteler beste olunmuşdur. Beyne'n-nâs ma'rûfdur.

⁸ H. Hüseyn Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* (haz. Ramazan Ekinci), İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2012, s. 2.

⁹ Eşrefoğlu'nun vefat tarihini bildirmek üzere verilen terkibin sayı değeri 899'dur, eserde 889 şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca Eşrefoğlu'nun vefat tarihi diğer kaynaklarda H. 874 [1469-1470] yılı

(A 4a, E 2b-3a, İ 14, U 1b-2a)”¹⁰

Müellif, Eşrefoğlu Rûmî'nin isminin Abdullah olduğunu bildirdikten sonra Hacı Bayram-ı Velî'ye intisâbını ve onun telkiniyle Şeyh Hüseyin Hamevî'nin yanına gönderildiğini söyler. Burada seyr ü sülûkünü tamamlayan Eşrefoğlu, tekrar Hacı Bayram-ı Velî'nin yanına dönerek aldığı hilafetle İznik'e döner. Ayrıca bugünkü bilgilerimize göre Eşrefoğlu'nu, ilk müşidi olan Hacı Bayram-ı Velî seyr ü sülûkte daha ileri bir merhaleye ulaştırması için Suriye'nin Hama kasabasında oturan Abdülkâdir-i Geylânî'nin beşinci göbekten torunu Şeyh Hüseyin el-Hamevî'nin yanına gönderir. Hama'da kırk günlük çilesini tamamlayan Eşrefoğlu, Kâdirî hilâfetnâmesi alarak İznik'e geri döner. Bir müddet sonra İznik'te kurduğu dergâhında irşada başlar. Kâdiriyye tarikatının Eşrefiyye kolunun kurucusu kabul edilen Eşrefoğlu'nun fikirleri kısa zamanda yayılır.¹¹ Yazarın Eşrefoğlu hakkında verdiği bilgilerde kısmî eksiklik ve yanlışlık mevcuttur. Eşrefoğlu hilafetini Hacı Bayram-ı Velî'den değil, Kâdirî şeyhi Şeyh Hüseyin el-Hamevî'den almıştır. Bundan dolayı Eşrefoğlu Rûmî'yi, Bayramî şeyhi yerine Kâdirî şeyhi kabul etmemiz gerekir.

Vefeyât'da Bayramî olduğu bildirilen meşâyihin üçüncüsü Şeyh Akşemseddin'dir.¹² Akşemseddin'in adı, silsilesi, memleketi ve Anadolu'ya gelişi, müderris oluşu ve Hacı Bayram-ı Velî'ye intisâbı hakkında bilgi verildikten sonra İstanbul'un fethi esnasında üstlendiği manevi liderlik anlatılır. Ölüm yılını bildiren terkib, *kâşif-i esrâr 863* sahâbeden Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nin kabrinin yerini tespit etmesinden dolayı kullanılmış olmalıdır. Ayrıca eseri *Risâletü'n-Nûr* “bir Bayramî şeyhi tarafından kaleme alınan ilk eser olmasının yanı sıra Bayramiyye'nin ilk dönemlerine dair orijinal bilgiler vermesi açısından da büyük önem taşır. Bu bilgilerden, o dönemde Akşemseddin'in "tâife-i nûriyye" dediği sûfilerin, daha doğrusu açıkça belirtilmemekle birlikte Bayramiyye mensuplarının tutum ve davranışlarının sünnete aykırı ve bid'at olduğu ileri sürülerek zahir ulemâsınca çeşitli tenkitlere uğradıkları anlaşılmaktadır. Kendisi de eski bir müderris olan müellif, tenkide konu olan hususları sayar; fıkıh, hadis ve tasavvuf kitaplarından deliller göstererek bunların sünnete uygun olduğunu savunur. Eserden ayrıca bu dönemde Bayramîler'in halka halinde cehrî zikir yaptıkları, zikir sırasında Yûnus Emre'nin şiirlerini okudukları, savm-ı visal tuttukları, vecde gelip haykırdıkları, taçlarının büyük ve uzun olduğu, kendileri veya başkaları için dilendikleri, asâ kullandıkları, abâ veya eski ve yamalı elbiseler giydikleri, halvete girip kırk gün çile çıkardıkları, Allah'ın rüyada görülebileceğine ve mi'racda Hz. Peygamber'in Allah'ı zahir gözüyle gördüğüne

olarak gösterilmiştir. Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: 1333, C. I, s. 17; M. Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001, C. I, s. 42.

¹⁰ *Vefeyât-ı Aynansarayî*, s. 2.

¹¹ Necla Pekolcay – Abdullah Uçman, “Eşrefoğlu”, *DİA*, 11, TDV Yayınları, İstanbul: 1995, s. 480.

¹² Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali İhsan Yurd-Mustafa Kaçalın, *Akşemseddin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1994; H. J. Kissling, Akşemseddin: Bizans'ın Son Zamanlarında Yaşamış Bir Türk Velî, Çev. Ramazan Ekinci, *Sâff Araştırmaları* (2011) Manisa: S. 4, s. 83-96.

inandıkları da öğrenilmektedir.”¹³ Müellif, Akşemseddin hakkında şunları aktarır:

“Akşemsü’ d-dîn Kıddise Sirruhu

Akşemsü’ d-dîn, ismi Mehemmed bin Hâzma’dır. Şihâbü’ d-dîn-i Sühreverdî neslinden Ebû Bekrû’ş-Şiddîk rağıya’llâhu ‘anhu hâzretlerine müntehî olur. Şâm’da dünyâya gelip Rûm’a taşşîle gelmiştir. ‘Oşmâncık müderrisi olup taşavvufa mâ’il olduğda Hâcı Bayram-ı Velî’ye intisâb eylemişti. Nâ’îl-i hilâfet olduğda Ebu’l-feth Sultân Mehemmed Hân’a mülâkât eyledikde İstanbul fethine teveccüh edip vaqt-i fethi ta’yîn ve ba’de’l-feth Ebû Eyyûb-ı Enşârî rağıya’llâhu ‘anh medfenini dađi ta’yîn eylemiş idi. İstanbul’da Zeyrek Câmî’i’nde sâkin olup hücum-ı nâsdan nâşî izinle Türbeli Göynük nâm kıaryede inzivâ edip vefâtında defn olunduğuna كاشف اسرار *kâşif-i esrâr* 863 [9 Nisan 1459] târîh olup Cemâziye’l-âhîr’iñ beşinci günü idi. Taşavvufda *Risâletü’ n-nûr* ve sâ’ir risâleler ve tıbda dađi te’lifleri vardır. Güftelerinden:

Zihî cân kim münevverdür bugün nûr-ı tecellâdan

bu eşerleriniñ maţla’ıdır. İstanbul’da bir mescidi vardır. Beyne’l-eħibbâ ma’rûfdur.

(A 4a, E 3a-3b, İ 14-15, U 2a-2b)”¹⁴

Vefeyât-ı Aynansarâyî’nin İstanbul Arkeoloji Müzesi 1107 numarada ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane TY 2464 numarada kayıtlı nüshalarında Akşemseddin’le ilgili çok daha farklı bilgiler mevcuttur. Bu yazmalarda, esere sonradan ilave edildiğini düşündüğümüz bölümde ise, Akşemseddin ve Emevîler döneminde İstanbul kuşatmasına katılan Ebû Eyyûb el-Ensârî hakkında bilgi verilir. Ayrıca bu kuşatma esnasında sahabeden ve tâbünden şehit olan 63 kişiden bazılarının isimleri sayılır. Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethinden evvel, şehrin müslümanlar tarafından on bir kez kuşatıldığı bilgisi aktarılır ve bu kuşatmalarda yaşanan olaylar anlatılır. Akşemseddin hakkında verilen bilgi ise şu şekildedir:

“eş-Şeyh Hâcı Bayram-ı Ankaravî ħulefâsından Akşemsü’ d-dîn ‘Ârif-i billâh Mehemmed bin Hâzma ki Hâzret-i Şiddîk-i Ekber neslinden yigirminci veled-i emcedidir. Şâm’da dünyâya gelip diyâr-ı Rûm’da taşşîl-i ‘ulûm eyledi ve ‘ulûm-ı şüfiyyeyi daği Hâcı Bayram’dan aħz eyledi.

Vaqtâ ki sultân-ı Ebu’l-feth Mehemmed Hân İslâmbol’a¹⁵ niyyet eyledi, Velî[yyüddîn] Paşa-zâde Aħmed Paşa’yı Şeyh Akşemsü’ d-dîn ile Aķbıyık merhûmları da’vete irsâl eyledi. “Cihâda geleler ve nuşret-i ümmet-i merhûmeye du’â edeler.” Aķbıyık merhûm, meczûb olmağla andan bir cevâb şâdir olmadı, lâkin Akşemsü’ d-dîn Aħmed Paşa’ya ħaber verip “Ehl-i İslâm filân gün ħal’aya filân maħalden ħaba kuşluk vaqtinde dâħil olup feth ederler ve

¹³ Fuat Bayramoğlu - Nihat Azamat, agm. s.272.

¹⁴ *Vefeyât-ı Aynansarâyî*, s. 4.

¹⁵ İslâmbol İ: İstanbul A.

sen ol anda pâdişâh hazretleriniñ yanında bulunursun.” dedi.

Vaqtâ ki ol gün olup kal'aya anıñ dedigi vaktde zafer bulunmadıkda pâdişâhdan havfımdan şeyhiñ çadırına geldim. Bâb-ı haymede fuçaradan biri bevîb idi. Şeyhiñ tenbîhi ile nâsı duhûl-ı haymeden men' ederdi. Çadırıñ bir maħallinden baqđım, açık baş secdeye varmış. Ben henüz nazardan fâriğ ol-mazdan muqaddem, bükâ ederek şeyh ayağa kalkıp tekbir ü ħamd eyledi. Kal'a tarafına baqđım, 'asker-i İslâm bir taraftan duhûl eylemişler.

Emr-i feth tamâm olduĸda Sulţân Meħemmed bir iki gün mürûrunda şeyhiñ hücre sine gelip şabâħ namâzını edâ ve evrâdı daħi işgâ eyleyip ba'de'd-du'â¹⁶ “Ĥazret-i Ebû Eyyüb-ı Enşâri rağıyallâhu 'anhu ĸabrinı ta'yîn ediñ.” diyü şeyħden ricâ eyledi. Kalkıp dâbbe süvâr olup bir miqđâr mürûrlarından soñra şeyħ bir yeri gösterip “Bu maħalde bir nûr müşâhede ederim ki ĸabr-i şerîfi ol maħalde ola.” dedi ve âħar zamân teveccüh edip ba'dehu dedi ki “Teveccühüm-de rûħ-ı şerîfine mülâķi oldum. Feth-i kal'ayı baña tebrîk eyledi ve zûlmet-i küfrden beni ĸalâş eylediñiz.” dedi.

Pâdişâh dedi ki “Cenâb-ı şerîfiñize benim i'timâdım vardır, sizi taşdıĸ ederüm velâkin ليطمن قلبي¹⁷ mefhûm-ı şerîfi hükmünce bir bürhân ü nişân isterim ki 'alâmet-i şâdıķasını re'yü'l-'ayn görüp anıñla guzât-ı Müslimîn daħi mesrûr u şâdân olalar.”

Cenâb-ı Şeyħ yine müteveccih olup bir sâ'at kadar zamân mürûr ve erkân-ı devlet ve guzât-ı ümmet daħi cem' olmuşdu. Ĥazret-i Şeyħ baş kaldırıp 'aşâ ile ta'yîn ve “Şu yeri ĸafr ediñ.” dedi. “Vâķı'â iki zirâ' kazıldıĸda baş taraftan bir mermer üzerine bir ĸaĸt-ı 'Arabî zühûr eder. Ma'nâ-yı ĸaĸt şu demektir.” diyü taķrîr eyledi.

Vaqtâ ki iki zirâ' ĸafr eylediklerinde öyle bir ĸaĸt ile birer ĸâme buldu-lar. Ĥaĸtını bilenler kırâat u ma'nâsını beyân eylediklerinde pâdişâh hazretlerine ĸâl galebe edip kemâl-i sürûr ve ta'accüb sebebiyle maħalden eger zabt eyleme-seler şâķıĸ olur idi. Derĸâl türbe maħallini taħmîn ve dâ'irenmâdâr temel için ĸafrına ol anda şürû' ve hücum olunup bir kaç arşun hemân ol gün ĸazdılar. Baħşişler verip Ĥazret-i Şeyħ'e bir iki altun 'aĸıyye baħş olundu. Türbe, ĸubbe ve ĸurbünde camî' ve hücerât binâ olundu. Şeyhiñ anda sâkin olup müridleriyle zâviye olmasını şeyħden niyâz eyledikde, ĸabûl eylemeyip vaţan-ı aşlîsine gitmege izin taleb eyledi. Mükedder olmasını müşâhede eyledükde, şeyhiñ inşirâfına izn-i hümayûn şâdir oldu. Şeyħ daħi mesrûr¹⁸ olup vedâ' eyledi.

Üsküdâr'a geçdikde büyük oğluna dedi ki “Bu tarafta deryâyı geçdikde, derûnum nûr ile pür-nûr oldu.” dedi. Pes vaţan-ı aşlîsi olan Göynük ĸaşabasına varıp, nice zamân sa'y olup anda 'âzim-i dâr-ı bekâ oldu. *Risâletü'n-nûr*,

¹⁶ ba'de'd-du'â A: ba'de-ez-du'â İ.

¹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Suresi 2/ 260, “Kalbimin mutmain olması için.”

¹⁸ mesrûr İ: muţayyeb A.

Risâletü ref'ü'l-me'â' ve tıbbda dağı bir kitâb te'lif eylemiştir. On iki oğlu olup cümleden şağiri meczûb idi. İstanbul'da bir mescidi vardır. utbû'd-dîn-zâde Mevlânâ Mehemmed İzniki üzere Cenâb-ı Akşemsü'd-dîn beyyaza'llâhu vechehu كاشف اسرار *kâşif-i esrâr 863* arîhi Cemâzîye'l-âhire'siniñ beşinci pençsenbih gecesi rihlet-i cennet eyledi.”

(A 1b-2a, İ 1b-3a)

Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Sultan II. Mehmed İstanbul kuşatmasına karar verdikten sonra Veli[yyüddin]paşazâde Ahmed Paşa olarak bildirilen XV. asrın zirve şairlerinden Ahmed Paşa'yı, fethi iştirak etmeleri için Akşemseddin ile kaynaklarda genellikle keşf ve keramet sahibi bir meczup olarak tanıtılan Bayramiyye'nin Celvetiyye kolu silsilesinde yer alan Akbıyık Sultan¹⁹a elçi olarak göndermiştir. Akşemseddin, Ahmed Paşa'ya fethin zamanını müjdeler ve ordunun şehre nereden taarruz etmesi gerektiğini söyler. Kuşatmanın zaferle sonuçlanmasının ardından Sultan II. Mehmed, Emevîler zamanında İstanbul kuşatmasına katılan, Hz. Peygamber'i Medine'de evinde misafir etmiş olan ve Türkiye'de "Eyüp Sultan" olarak anılan sahabe Ebû Eyyûb El-Ensârî'nin kabrini bulmak üzere Şeyh Akşemseddin'e müracat eder. Söz konusu kabrin bulunması esnasında ve sonrasında yaşananlar anlatılır.

Ayvansarâyî'nin eserinde zikrettiği bir diğer Bayramî şeyhi Derviş Himmet Efendi'dir. Bayramiyye-Şemsiyye tarikatının Himmetiye kolunun kurucusu Derviş Himmet Efendi hakkında verilen bilgiler, diğer kaynaklarla da örtüşmektedir. Himmet Efendi mutasavvıflığının yanında, şairliği açısından da değerlendirilmelidir. Şiirlerinde Himmetî, Himmet, Derviş Himmet mahlaslarını kullanan Derviş Himmet Efendi tekke şiirinin önemli temsilcileri arasında kabul edilir.²⁰ Yazar, Himmet Efendi'nin Bayramî hilâfetini aldıktan sonra İstanbul'a geldiğini ve kendine bir zaviye yaptırdığını bildirir. Kasım Paşa ve Halil Paşa Cami'lerinde vaizlik görevinde bulunduğu bilgisi verilir. Ölüm tarihi ve defnolduğu yer bildirildikten sonra meşhur ilahilerinden bir beyit örnek verilir:

“Derviş Himmet Efendi uddise Sirruhu

Derviş Himmet Efendi uddise sirruhu, arîk-ı Bayramiyye'den hilâfetle İstanbul'a gelip ahâliyle hüsn-i ülfet üzere iken Defterdâr İbrâhîm Paşa kendine Nakkâş Paşa Sarâyı urbünde bir zâviye binâ edip anda sâkin ve âsım Paşa ve İstanbul'da Hâlîl Paşa Câmî'i'lerinde vâ'iz olup bu hâl üzere iken خاتمة اوليا *âtîme-i evliyâ 1095* [Ocak-Şubat 1684] târihi Şafer'inde rihlet ve Üsküdar'da 'Abdü's-şekür Efendi Zâviyesi'nde medfûn kılındı. Tekyesi, oğlu 'Abdu'llâh Efendi'ye tevcîh olunmuşdur, yazılsa gerekdir. Güftelerinden bu ilâhî meşhûrdur:

¹⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011, c. II, s. 464; H. Kâmil YILMAZ, “Akbıyık Sultan”, *DİA*, 2, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, s. 223.

²⁰ Nurettin ALBAYRAK, “Himmet Efendi” *DİA*, 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s.57.

Yine bir sevdâya düşdüm ‘aşkuñ elinden elinden

Yine ‘ummân olup taşdum ‘aşkuñ elinden elinden

(A 9a, E 17a, İ 28, U 14b)”²¹

Vefeyât ta, Himmet Efendi’den sonra onun sulbünden gelen Bayramî şeyhler hakkında bilgi verilmiştir. Bunlardan ilki oğlu ve halifesi olan Abdullah Efendi’dir. Yazar, Abdullah Efendi’nin hayatından kısaca bahseder. Hacca gittikten sonra Süleymaniye Cami’i müezzini olduğunu ve babasının yanında medfun olduğunu bildirir. Vefatına İsmet Efendi’nin düşürdüğü tarih mısra’ını söyledikten sonra şâirin Hz. Peygamber’in kabr-i şerîfi karşısında yazdığı şiirden bir beyit örnek sunar:

“Himmet-zâde Şeyh ‘Abdu’llâh Efendi Kıddise Sirruhu

eş-Şeyh ‘Abdu’llâh Efendi, Himmet-zâde’dir. Ba’de’l-hacc silsile-i selâfîne dâhil olup Süleymâniyye vâ’izi olduğunda rihlet ve pederi yanında defn-i türbet olduğu el-Hâcc Mehemmed ‘İşmet Efendi’niñ bu mısra’-ı târihi ile muqayyedir:

ایده همت زاده یارب عدن اعلائی مقام

İde Himmet-zâde yâ Rab ‘Adn-i a’lâyı maqâm 1122 [1710-1711]

Zâviyesine oğlu Seyyid ‘Abdu’s-şamed Efendi nâ’il olmuştur, yazılsa gerekdir. Eş’âr-ı dîvânı ve ilâhiyyât-ı dîvânı dañı vardır. Ez-cümle Medîne-i Münevvere’de Ravza-i Şerîf muqâbilinde bu güfteyi inşâd eylemiştir:

Ravzaña çün yüz süren bulur emân

el-Emân ey fahr-i ‘âlem el-emân

(A 9a, E 17b, İ 38-39, U 14b-15a)”²²

Yazar, Derviş Himmet Efendi’nin sulbünden gelenlerden bahsetmeye devam eder. Eserde biyografisine yer verilen bir başka Bayramî şeyhi Abdullah Efendi’nin oğlu Seyyid Abdüssamed Efendi’dir. Şeyhin seyyidliği validesi tarafından. Babası gibi Süleymaniye vaizi olmuştur. Babası yanında medfun olan şâirin ölümüne düşülen tarih mısra’ına yer verilir ve şiirlerinden bir beyit örnek olarak zikredilir:

“Şeyh Seyyid ‘Abdu’s-şamed Efendi ‘Abdu’llâh Efendi-zâde

eş-Şeyh Seyyid ‘Abdu’s-şamed Efendi, ‘Abdu’llâh Efendi’niñ oğludur. Siyâdeti, validesi tarafından silsile-i selâfîne dâhil olup Süleymâniyye vâ’izi olduğunda ordu şeyhi ta’yîn olunmuş iken, şikeste-mizâc olup rihlet ve pederine hem-civâr olduğu bu mısra’ ile muqayyedir:

²¹ *Vefeyât-ı Aynansarâyî*, s. 22.

²² *Vefeyât-ı Aynansarâyî*, s. 23.

دوشدی بر تاریخ شیخ عبد الصمد

Düşdü bir târîh Şeyh ‘Abdu’ş-şamed sene 1150 [1737-1738]

Güftelerinden bu na‘t-ı şerîf ma‘rûfdur:

Tende cânım cānda cānânım Muhammed Muştafâ

Zāviyesi oğlu es-Seyyid Nūru’llāh Efendi’ye tevcîh olunmuştur ki Sultān Aḥmed şeyḫi iken vefātına واعظ سلطان احمد *vā‘iz-i Sultān Aḥmed 1180* [1766-1767] târîh olmuştur. Zāviyesinde vākıf-ı mezbūr yanında medfūndur.

(A 9b, E 17b-18a, İ 39, U 15a)”²³

Eserde hayatına yer verilen bir başka şeyh, Derviş Himmet Efendi’nin to-runlarından Abdüssamed Efendi’nin kardeşi Abdüşşekūr Efendi’dir. Şairin Ayasofya şeyhi olduğu bilgisi verilir. Kur’ân tefsiri, divanı bulunan şairin ilahilerinden bir mısra aktarılır.

“Şeyh ‘Abdü’ş-şekūr Efendi Kıddise Sirruhu

‘Abdü’ş-şekūr Efendi, müşārün ileyh ‘Abdu’ş-şamed Efendi’niñ li-ebin karındaşdır. Silsile-i selâṭine dāḫil olup Ayasofya şeyhi oldu. اياصوفيه واعظ *Vā‘iz-i Ayasofya 1180* [1766-1767] târîhinde vefāt edip Üsküdar’da vākı‘ zāviyesinde pederi yanında defn olunmuştur. Zāviyesi, dāmādına tevcîh olunmuştur. Āşār-ı kalemıyyesi vardır. Ez-cümle Qur’ân-ı ‘azîmü’ş-şānı mev‘ıza tarîkı üzere tefsîr eyleyip ve iki def‘a tefsîr-i şerîf hatmi müyesser olmuştur ve ilāhiyyāt u dīvānı olup ez-cümle bu güfte eşer-i kalemidir:

Düşdü gönülüm burcuna tîr-i maḥabbet yâ Resûl

(A 9b, E 18a, İ 40, U15a-15b)”²⁴

Vefeyât’ta Derviş Himmet Efendi neslinden gelen Bayramî şeyhler anlatıldıktan sonra, Celvetî tarikatının kurucusu olan Aziz Mahmud Hüdâyî’nin²⁵ hocası Üftâde’nin hâl tercümesine değinilir. Eserde herhangi bir sıra (ölüm tarihine göre sıralama, elifbâ sırası) bulunmadığından biyografisine yukarıdaki şeyhlerden sonra yer verilmiştir.

“Şeyh Meḥammed Üftâde Efendi Kıddise Sirruhu

eş-Şeyh Meḥammed Üftâde Efendi kıddise sirruhu’l-‘ālî, Burusavî’dir. Muḳ‘ad Hızır Dede’den Bayramiyye tarîkına aḥz ve anda bir zāviye binâ eylemiştir. Anda şeyh iken vefātına teberrüken Müstaḫîm-zāde’niñ bu târîhi ihtiyâr olundu:

²³ *Vefeyât-ı Aynansarâyî*, s. 22-23.

²⁴ *Vefeyât-ı Aynansarâyî*, s. 23.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmud Hüdâyî ve Celvetîlik*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1992.

تكرار مخلصيله دوشدى دله قلمدن
تاريخ ارتحال افتاده او قتاده

Tekrâr-ı maħlaş ile düşdi dile qalemnden

Tārīh-i irtihāl-i Üftâde o fütâde 988 [1580-1581]

İlâhiyyâtı vardır. Ez-cümle biri budur:

İlâhî yâri kıl baña ki senden ğayrı yârüm yok

(A 10a, E 19a, İ 42, U 16a-16b)²⁶

XV. asrın sonlarında Bursa’da doğmuş olan Şeyh Üftâde hakkında verilen bilgi ve ölümü için düşürülen tarih diğer kaynaklarla da benzerlik gösterir. Üftâde’nin *Dîvânçe* ve *Hutbe Mecmuası* adlı iki eseri vardır.²⁷ Ayrıca Celvetî tarikatı, Şeyh Üftade ve Hızır Muk’ ad Dede üzerinden Bayramîlik tarikatına bağlanır.²⁸

Ayvansarâyî’nin eserinde bilgi verdiği son Bayramî şeyhi Seyyid Osman Hâşimî’dir. Yazar, Osman Hâşimî’nin, Kâsım Paşalı Emir Efendi olarak bilindiğini ve Sivas’dan gelerek müderris olduğunu bildirir. Bayramî tarikatına girmesi ve Gazanfer Efendi’den hilafet alması anlatılır. Şeyhin yaşadığı dönemde, Bayramî tarikatı mensuplarının itikatlarındaki kusurlardan ötürü katl edilmeye başlayınca Osman Hâşimî, Halvetülîğe intisap etmiştir.

“Şeyh ‘Oşmân Hâşimî Efendi Kıddise Sirruhu

eş-Şeyh Seyyid ‘Oşmân Hâşimî, Kâsım Paşalı Emîr Efendi demekle ma’rûfdur. Sivas’dan gelip müderris olup şahna gelmiş iken terk ve Gazanfer Efendi’den Bayramiyye tarîkına intisâb edip sâdât-ı şark ‘âdeti üzre şaç irsâl edip ğisûdâr olmuş idi. Kâsım Paşa’da Kulaksız nâm mahalle qarîb zâviye binâ eylemiştir. Ba’dehu ol tarîkdan ba’z-ı kimesneler itikâd-ı kabîh isnâdıyla katl olunduğda Halvetiyye’den Nürü’ d-dîn-zâde Efendi’ye intisâb eylemiş idi. Bu hâl üzre iken حسنة الجنات *hasenetü’l-cennât 1003* [Temmuz-Ağustos 1595] târihi Zî’l-ka’de’sinde ‘azm-i beķâ ve câmi’ine muttaşıl türbede defn olunmuştur. Âşâr-ı tabî’atinden güftâr-ı keşîri olup ez-cümle bu güfte anîñ âşâr-ı tabî’atindendir:

Hamdü li’llâh Haķķ bize derdini dermân eyledi

Derd-i ‘aşķ ile dün ü gün kârüm efgân eyledi

²⁶ *Vefeyât-ı Aynansarâyî*, s. 25.

²⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: 1333, C.I, s. 21-22.

²⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Bandırmalızâde Ahmed Münib, *Mirâtü’l-Turîke*, Dersaadet: 1306, s. 37-39; H.Kâmil YILMAZ, “Celvetiyye”, *DİA*, 7, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, s. 274.

(A 15a, E 33b-34a, İ 67, U 29b-30a)²⁹

Vefeyât'ta Seyyid Osman Hâşimî hakkında verilen bilgileri diğer kaynaklarla mukayese ettiğimiz de görülüyor ki Seyyid Osmân Hâşimî XVI. asır Bayramî-Melâmî şeyhlerindendir.

Hacı Bayram-ı Velî'nin vefâtından sonra Bayramîlik tarikatının Şemsiyye ve Melâmîyye diye iki kola ayrıldığını yukarıda belirtmiştik. Melâmîyye kolu Bursalı Ömer Sikkinî vasıtasıyla esnaf ve tüccar sınıfı arasında kısa sürede yayılmış; etrafında bir çok mürid toplamıştı. Ömer Sikkinî'den sonra kutb olan Bünyâmîn-i Ayâşî zamanında, Melâmîlere karşı ilk zındıklık ve mülhidlik suçlamaları başlamıştır. Siyasî otoritenin sert ve tavizsiz tutumundan dolayı, birçok Melâmî şeyhi şiddetle cezalandırılmıştır.³⁰ Aleyhinde çıkan dedikodular sonucu tahkikata uğrayan XVI. asrın önemli Melâmî kutblarından biri de Seyyid Osman Hâşimî'nin intisap ettiği Gazanfer Efendi³¹'dir. Mensup olduğu tarikatın temsilcileri, Ehl-i Sünnet itikadının dışına çıktıkları iddiasıyla katledilen Seyyid Osman Hâşimî aleyhinde de "Oğlan Şeyh ve Hamza Bali³² tarikindedir"³³ diye dedikodular başlamıştır. Ayvansarâyî'nin de belirttiği üzere, Halvetî meşâyihinden Nureddinzâde'ye intisap eden Hâşimî bu şekilde canını kurtarmıştır.

SONUÇ

Bu yazıda, en hacimli nüshasında meşâyihden, şuarâdan, selâtin-i Osmâniye'den toplam 294 şahsın yer aldığı *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* adlı eserde, Bayramî olduğu özellikle bildirilen şeyhler/şairler tanıtılmaya çalışılmıştır. Nâsirin üslubundan anlaşıldığı üzere hayatları hakkında bilgi verilen Bayramî şeyhler/şairlerin memleketleri ve hangi şeyhe intisap ettikleri bildirilmiş, tamamının ölümlerine düşürülen tarih mısraları, beyitleri ve terkibler verilmiştir. Ayrıca mezkûr şeyhlerin medfun oldukları yerler belirtildikten sonra varsa eserleri zikredilmiş ardından meşhur olan şüirlerinden örnekler sunulmuştur. Böylelikle yazar, çok fazla ayrıntıya girmeden şahısları tanıtmaya gayret etmiştir.

Eserde bahis konusu edilen şahsiyetlerin kahir ekseriyetinin çeşitli tarikatlara mensup şeyhler olduğu bilgisi dikkate alındığında, sadece dokuz Bayramî şeyhe yer verilmesi mânîdardır. Zira diğer tarikatlara mensup şeyhler/şairlerin sayısı Bayramî olanlardan daha fazladır. Ayrıca dikkatimizi çeken bir başka husus ise müellifin zikrettiği Bayramî şeyhlerin tamamına yakınının -Seyyid Osmân Hâşimî hariç- Bayramîyye'nin Şemsiyye ve Himmetiyye koluna mensup olmalarıdır. Bayramîyye'nin diğer bir kolu olan Melâmîyye'ye mensup meşâyihden hiç birinin

²⁹ *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, s. 46-47.

³⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 268-306.

³¹ Hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. age, s. 306-310.

³² Hayatları hakkında daha geniş bilgi için bkz. age, 274-304.

³³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, s. 68.

bahsedilmemesi düşündürücüdür. Şüphesiz bunda en büyük etken, Melâmî şeyhler/şairlerin ehl-i sünnet inancına mugayir itikada sahip oldukları iddiası olabilir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Nurettin, “Himmat Efendi” *DİA*, 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bandırmalizâde Ahmed Münib, *Mirâtü't-Turûk*, Dersaadet: 1306.
- BAYRAMOĞLU, Fuat, Nihat Azamat, “Bayramiyye” , *DİA*, 5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul: 1333.
- EYİCE, Semavi, “Hüseyin Ayvansarayî”, *DİA*, 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, “Bayramiyye” , *İA*, 2, Eskişehir: MEB Yayınları, 1997.
- H. Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâbîr-i Ricâl* (haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.
- H. Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Ayvansarayî*, Arkeoloji Müzesi 1107; Es'ad Efendi 1375; İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane TY 2464; Uşşâkî Tekkesi 365.
- H. Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Ayvansarayî* (haz. Ramazan Ekinci), İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2012.
- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- KİSSLİNG, H. J., “Akşemseddin: Bizans'ın Son Zamanlarında Yaşamış Bir Türk Velî”, çev. Ramazan Ekinci, *Sûfî Araştırmaları*, 2/4 (2011).
- KUT, Günay, Turgut KUT, “Ayvansarayî Hafız Hüseyin B. İsmail ve Eserleri”, *Tarih Dergisi*, XXXIII (Mart: 1980/81), İstanbul: 1982.
- KUT, Günay, “Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüshaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Volume 24/III, 2000.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 2008.
- PEKOLCAY, Necla, Abdullah UÇMAN, “Eşrefoğlu”, *DİA*, 11, TDV Yayınları, İstanbul: 1995.
- TUMAN, M. Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- YILMAZ, H. Kâmil, “Akbiyyık Sultan”, *DİA*, 2, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

YILMAZ, H. Kâmil, *Azîz Mahmud Hüddâyî ve Celvetîlik*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1992.

YILMAZ, H.Kâmil, “Celvetiye”, *DİA*, 7, İstanbul: TDV Yayınları,1993.

YURD, Ali İhsan, Mustafa KAÇALİN, *Akşemseddin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1994.